

**ПІДРУЧНИКИ З МАТЕМАТИКИ
ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917—1921 РР.
У ФОНДАХ ПЕДАГОГІЧНОГО МУЗЕЮ УКРАЇНИ**

О. П. Міхно, В. О. Гайдей

Педагогічний музей України,
НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», Київ, Україна

amihno@ukr.net

У 2015 р. Педагогічним музеєм України започатковано видавничу серію «Бібліофонд Педагогічного Музею», мета якої — оприлюднення результатів наукового опрацювання фондів музею у формі каталогів книжкових музейних колекцій [1]. У 2017 р. науковцями музею підготовлено третій випуск цієї серії — каталог-путівник «Українська книга 1917—1921 рр.» [3], у якому представлено усі видання зазначеного періоду, що зберігаються у фондах музею і входять до складу наукового об'єкту «Колекція стародруків Педагогічного музею України» (рукописи, стародруки та рідкісні видання 1477—1923 рр.), що становить національне надбання.

Мета і завдання каталогу-путівника «Українська книга 1917—1921 рр.» — не простий бібліографічний перелік літератури, а й представлення фактологічних відомостей, які допомагають розкрити історію створення та подальшу долю конкретної книги. Ці відомості систематизовано у анотованих покажчиках «Автори», «Видавничі організації», «Культурно-освітні організації, педагогічні товариства». Крім того, каталог-путівник містить такі покажчики: іменний, назв творів друку, друкарень, видавничих організацій і установ, видавців і видавництв, місць видань творів друку, екслібрисів, печаток, штампів, присвят, епіграфів та інших поміток.

Загалом колекція видань 1917—1921 рр., що зберігаються у фондах Педагогічного музею України, нараховує 162 одиниці зберігання, з-поміж них — 11 підручників з математики. Відповідно до Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання [2], науковцями музею віднесено до українських видань періоду 1917—1921 рр. книги та періодичні видання, надруковані українською мовою, та надруковані іншими мовами на території сучасної України.

Усі видання, вміщені у каталозі-путівнику, укладачами опрацьовані *de visu*, що дало змогу застосувати повний бібліографічний опис, без скорочень, зі збереженням усіх відомостей, представлених на титульному аркуші та у змісті. Укладачами розкриті псевдоніми та криптоніми, встановлені місце і рік видання книги, відсутні на титульному аркуші; повністю збережено особливості орфографії описуваних видань.

Подаємо у алфавітному порядку авторів і назв повні бібліографічні описи підручників з математики з розкриттям змісту та короткою інформацією про авторів.

1. Коваленко О. Практична геометрія: Підручник для вищих початкових шкіл та для молодших клас шкіл середніх. Книжка 1: з 67 рисунками у тексті / Олександр Коваленко. — Київ; Відень; Харків: Товариство «Дзвін». Українська школа. Під редакцією С. Русової, Ю. Сірого, Я. Чепіги і С. Черкасенка. [Відень: Друк Кароля Горішека], 1919. — 117 с. — На с. 3: Присвячую світлій пам'яті мого ученика Миколи Докса.

Від автора. Вступ. Геометричні тіла. 1. Брус. 2. Куб. 3. Поле замкненої фігури. 4. Поле поверхні тіл. 5. Об'єм тіл. 6. Призма. 7. Трикутники. 8. Задачі на будівництво. 9. Многокутники. 10. Многогранні призми. 11. Піраміда. 12. Циліндр. 13. Конус.

Коваленко Олександр Михайлович (псевдоніми і криптоніми: О. Коваленко-Журбенко, О. К. Журбенко, О. К; 1875—1963) — український учений, дипломат, громадсько-політичний діяч, педагог. Закінчив Харківський технологічний інститут (1903). Відтоді служив на Чорноморському флоті. 1905 брав участь у повстанні на броненосці «Потьомкін». Потім перебував на еміграції у Франції та Швейцарії. Викладав математику та фізику у середній школі у Парижі, 1915—1916 редагував двотижневик «L'Ukraine» (м. Лозанна, Швейцарія). 1917 повернувся в Україну, очолював департамент морської освіти Міністерства морських справ, 1919—1922 був дипломатом УНР (консулом у Женеві, потім — у Парижі; восени 1920 — секретар делегації УНР на асамблеї Ліги Націй у Женеві). Від 1922 — у Чехо-Словаччині: викладав механіку, геометрію, опір матеріалів в Українській господарській академії та техніко-господарському інституті у Подєбрадах. Після 2-ї світової війни жив і працював у Мюнхені (Німеччина) та Женеві. Автор підручників з математики та механіки.

2. [Комаров О.] Степовик О. Арифметичний задачник задля початкової школи, на три книжки. Книжка друга (2-й та 3-й роки вчення). Задачі на числа більші сотні, на гуртові названі числа та на простіші частки / зложив О. Степовик [О. Комаров]. — Видання четверте. — Харків: Видання Харківського Губернського Земства [Друкарня «Просвещение»], 1918. — 112 с. — Бібліографія книг О. Степовика.

Задачі на сотні. Задачі на тисячі. Задачі на всі дії. Названі числа. Відповіді на задачі.

3. Комаров А. Арифметический задачник для начальных городских и сельских училищ в трех выпусках. Выпуск I. Задачи, примеры и вопросы на числа первой сотни / составил А. Ф. Комаров. — 24 изд. (напечатанное с 19-го изд.). Харьков: Издание Харьковского Губернского Земства, 1918. — 56 с.

Предисловие. 1. Задачи на числа первого десятка. 2. Задачи на десятки. 3. Простейшие случаи действий с двузначными и однозначными числами. 4. Сложнейшие случаи действий с двузначными и однозначными числами.

Комаров Олександр Федорович (псевдонім: О. Степовик; 1842—1918) — український математик, педагог. Закінчив природниче відділення фізико-математичного факультету Харківського університету. Під псевдонімом Степовик був зачинателем жанру української науково-художньої літератури, автором шкільних підручників та методичних посібників з математики, які перевидавалися багато разів, навіть на початку радянської доби. Він був одним із найактивніших членів створеного у 1898 р. українською громадою у Санкт-Петербурзі «Благодійного товариства видання загальнокорисних і дешевих книг» (першого в Російській імперії українського видавництва, офіційно дозволеного царською владою).

4. Лебединцев К. Концентрическое руководство алгебры: для средних учебных заведений. Часть 2-я / К. Ф. Лебединцев. — 4-е изд. (без перемен со 2-

го изд.). — Петроград; Киев: Сотрудник. Типография «Мир науки», 1919. — 48 с. [203 с.][неповний примірник 48 с.].

Предисловие. VII. Учение об уравнениях и неравенствах. VIII. Дополнительные статьи. IX. Основы учения о числе.

5. Лебединцев К. Ф. Лічба й міра: Арифметика в зв'язку з початками геометрії: Для трудової школи або самонавчання / К. Лебединцев. — Київ: Державне видавництво. 8-ма Радянська друкарня, 1921. — 152 с.; іл. Напис: Республіканському педагогічному музею від дочки автора. 28.10.1982. Доц. О. К. Лебединцева.

Передмова. 1. Як звуться й записуються числа. 2. Як розв'язувати арифметичні задачі. Де-які штучні засоби розв'язання задачі. 3. Міри та міряння. 4. Додавання, віднімання, множення й ділення цілих чисел, абстрактних та йменованих. 5. Міряння площі і об'ємів, в зв'язку з необхідними відомостями з геометрії. 6. Короткі відомості про степенування та корінування чисел. Додаток [викройки геометричних тіл].

6. Лебединцев К. Основы алгебры: Применительно к курсу высших начальных училищ, торговых школ, мариинских женских гимназий и женских епархиальных училищ / К. Ф. Лебединцев. — 4-е изд. Петроград; Киев: Сотрудник. Тип. Всероссийского Земского Союза, Одесса, 1919. — 144 с.

Предисловие к 1-му изданию. Предисловие ко 2-му изданию. 1. Введение. 2. Первые четыре действия над алгебраическими числами. 3. Четыре действия над алгебраическими выражениями и их приложение к решению уравнения. 4. Общее понятие о равенствах; уравнения первой степени. 5. Основы учения о корнях. 6. Квадратные уравнения.

Лебединцев Костянтин Феофанович (1878—1925) — український математик-методист, педагог, представник славетного роду Лебединцевих. Випускник фізико-математичного відділення природничо-історичного факультету Київського університету Св. Володимира (1900). Викладав математику в різних навчальних закладах Києва: в 2-й гімназії, 1-му комерційному училищі, на Вищих жіночих курсах А.Жекуліної. Протягом 1909—1919 жив і працював у Москві. З 1919 — консультант Народного комісаріату освіти УСРР. Викладач (з 1921), професор (з 1923) Київського інституту народної освіти. Автор підручників з алгебри.

7. Лубенец Т. Арифметические задачи: Пособие при обучении арифметике в классах для взрослых / составил Т. Лубенец. — 3-е изд., исправл. — Киев: Тип[ография] Отдела Войсковой Кооперации, 1918. — 80 с.

1. Единицы первого разряда (от 1 до 10). 2. Единицы второго разряда (от 10 до 100). 3. Единицы третьего разряда (от 100 до 1000). 4. Четырехзначные числа. 5. Многочисленные числа. 6. Составные числа. 7. Счетоводство. 8. Квадратные меры. 9. Кубические меры. 10. Приложения.

Лубенець Тимофій Григорович (1855—1936) — український педагог, фахівець з теорії та методики початкового навчання, дошкільного виховання та освіти дорослих. У 1873 закінчив Чернігівську земську вчительську семінарію. Був учителем початкової школи, початкового училища, інспектором народних училищ при Управлінні Київського навчального округу. Автор підручників і посібників для початкової школи. У фондах Педагогічного музею України зберігається комплекс матеріалів Тимофія Лубенця, який нараховує близько 200 одиниць зберігання (фото, документи, рукописи, вітальні листи тощо).

8. Слетов Н. Прямолинейная тригонометрия для средних учебных заведений: с 78 чертежами в тексте / Н. П. Слетов, директор Митавского

реального училища в Пятигорске. — 3-е изд. (без перемен со 2-го, исправл.) — Петроград; Киев: Сотрудник. Киев: Типография «Мир Науки», 1918. — 177 с.

Часть 1. Решение треугольников. 1. Решение прямоугольных треугольников. 2. Решение косоугольных треугольников. 3. Формулы преобразования тригонометрических выражений и их применение к решению треугольников. 4. Вычисление значений тригонометрических величин. Часть 2. Гониометрия. Приложение (Трехзначная таблица натуральных тригоном. величин с табличками поправок на минуты).

Сльотов Микола Павлович (1872—1943) — російський і латвійський математик, педагог. Жив і працював у Ризі, викладав у середніх навчальних закладах: Жіночій реальній неогімназії Н.С. Вінзарас-Веркшанської, Урядовій реальній гімназії, Гімназії 1-го товариства викладачів (завідувач), у 1915 — директор Митавського реального училища.

9. Чепіга Я. Арифметичні правила для початкових шкіл / склав Я. Чепіга. — 2-ге вид. — [Київ]: Українська школа. Під орудою С. Русової, Ю. Сірого, Я. Чепіги і С. Черкасенка. Друкарня Акц[іонерного] Т[оварист]ва «Петро Барський» у Києві, 1918. — 40 с.

Від автора. Числення (лічба, нумерація). Додавання (складання). Віднімання (одліч). Перевірка додавання та віднімання. Зміна суми й різниці або остачі. Множення (помноження). Ділення (поділ). Перевірка множення й ділення. Зміна здобутку й частки. Скабки. Іменовані (мірні) числа. Таблиці державних мір. Додавання (складання) багатоіменних чисел. Віднімання (одліч) багатоіменних чисел. Множення багатоіменних чисел. Ділення (поділ) багатоіменних чисел. Задачі на лік часу. Дробі. Збільшення й зменшення дроба. Додавання й віднімання дробів. Множення дробів. Ділення дробів. Десяткові дробі. Додавання й віднімання десяткових дробів. Множення десяткових дробів. Ділення десяткових дробів. Проценти.

10. Чепіга Я. Задачник для початкових народних шкіл. Рік перший / Я. Чепіга. — 3-тє вид. — Київ; Відень: Товариство «Дзвін». Видавництво «Українська школа». Під орудою С. Русової, Ю. Сірого, Я. Чепіги і С. Черкасенка. Друкарня Гольцгавзена, Відень, 1918. — 64 с.

Один, багато, нічого. Два. Складання й одліч одиницями. Знайомство з числами і цифрами від 5 до 10. Складання й одліч одиницями до 10. Повторення вивченого. Складання та одліч кількома одиницями. Повторення. Повторення. Скоря лічба. Повторення вивченого. Скоря лічба. Гроші — мідні й срібні, купівля й продаж. Скоря лічба. Лічба до 100. Складання десятками. Помноження. Поділ. Всі дії з десятками. Збільшення і зменшення на кілька одиниць. Одліч з переходом через десяток. Складання й одліч. Помноження. Таблиця помноження. Поділ. Таблиця поділу. Всі дії. В скільки разів більш і менше. Повторення всіх дій. Скоря лічба.

Чепіга (Зеленкевич) Яків Феофанович (1875—1938) — український педагог, психолог, громадський діяч. У 1898 закінчив Новобузьку вчительську семінарію. Вчителював у Донбасі. З 1918 жив у Києві, викладав у вищих навчальних закладах. У 1926 переїхав до Харкова, де працював в Українському науково-дослідному інституті педагогіки УРСР (1928—1934). Автор праць з проблем морального і трудового виховання, методичних посібників і підручників з української мови й арифметики для початкової школи. Заарештований 1937. Помер 22 серпня 1938 в засланні.

11. Шарко В. Арифметика: Систематичний курс. Частина перша (Цілі числа). — Київ: Видання Товариства Шкільної Освіти. Друкарня Акц[іонерного] Т[оварист]ва «Петро Барський в Києві», 1917. — 76 с.

I. Вступ. II. Нумерація. III. Додавання. IV. Віднімання. V. Зміна суми та різниці. VI. Множення. VII. Ділення. VIII. Зміна добутку та частки. IX. Іменовані, або мірні числа. Дії з іменованими числами. Задачі на обчислення часу. Від автора.

Шарко Вадим Вікторович (1882 — 1930?) — український математик, педагог. Закінчив Колегію Павла Галагана та Київський університет. В 1917—1921 і 1923—1925 викладав математику в Першій українській гімназії ім. Т. Шевченка й одночасно був професором математики у Київському кооперативному інституті. У 1918 — директор підготовчих курсів Українського народного університету, який було урочисто відкрито 5 жовтня 1917 у приміщенні Педагогічного музею в Києві. Співавтор проектів шкільних програм з арифметики, алгебри і геометрії, автор українського підручника з арифметики для початкових шкіл. Член Математичної та Фізичної Секцій Природничого Відділу Інституту української наукової мови ВУАН, а з 1926 — штатний редактор. 1929 заарештований і засуджений за сфабрикованою справою СБУ до висилки за межі України строком на 3 роки. Подальша доля невідома.

З метою надання зацікавленому читачеві якнайширшого доступу до серії «Бібліофонд Педагогічного Музею» видання виходить у двох варіантах: друкованому та електронному, який розміщено на сайті Педагогічного музею України <http://pmu.in.ua/> у розділі «Публікації».

Список літератури

1. Міхно О. Реалізації місії Педагогічного музею України у видавничій діяльності / О. Міхно // Сучасний контент. Музейна галузь. Історія, здобутки та перспективи. Матеріали Міжн. наук. конф. з нагоди 90-річчя заснування Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського (м. Коломия, 6—8 жовтня 2016 р.) / Наук. ред. Я. Ткачук, А. Королько. — Коломия : Вік, 2016. — С. 340—344.
2. Порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0936-16>
3. Українська книга 1917—1921 рр. у фондах Педагогічного музею України: Каталог-путівник / НАПН України, Педагогічний музей України ; [укладачі : В. О. Гайдей, О. П. Міхно ; наук. консультант О. В. Сухомлинська]. — Київ : ПМУ, 2017. — 176 с. (Сер. «Бібліофонд Педагогічного Музею» ; вип. 3).